

SKOLĒNU KARJERAS ATBALSTA ĪSTENOŠANA LATVIJAS VISPĀRĒJĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Implementation of Career Guidance for Students in Latvian General Secondary Education Institutions

Evita Korna-Opincāne

Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Tukuma 2. vidusskola, Latvija

Irēna Katane

Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Latvija

Abstract. *Changes shaping the labour market in the 21st century mark new guidelines for general education schools. Transformation of the education system of the state is defined by variable social and economic conditions in Latvia, Europe and the world. In that context, it is important to ensure the implementation of career guidance in schools. In various general education schools of Latvia, the implementation of career guidance is distinctly different. The availability of career guidance for students is insufficient, the guidance is not rendered systematically and purposefully, there are differences among city schools and village schools and it is also affected by the number of students in educational institutions and by the availability of various career specialists. The aim of the research is to examine the diversity of career guidance in various general secondary education institutions. The research explores, analyses and evaluates the data acquired from general secondary education schools of Latvia. The results of the research will provide the basis for elaboration of career guidance models, their experimental approbation and implementation in various Latvian schools. Research took place in the framework of European Social Fund 2014-2020 Operational Programme “Growth and Employment”.*

Keywords: *career counselling, career education, career guidance in school, career information, career self-management, professional self-determination.*

Ievads

Introduction

21. gadsimta pārmaiņas darba tirgū iezīmē jaunas vadlīnijas vispārizglītojošajās skolās. Mainīgie sociāli ekonomiskie apstākļi Latvijā, Eiropā un visā pasaulē ir saistīti ar izmaiņām izglītības sistēmā valstī. Tāpēc aktuāls ir jautājums par karjeras atbalstu izglītības vidē un par to, kā tajā tiek sekmēta skolēnu profesionālā pašnoteikšanās un attīstītas viņu karjeras pašvadības prasmes, kā šis darbs tiek īstenots, ņemot vērā ikvienas personības intereses,

spējas, individuālās vajadzības, nākotnes nodomus un mērķus, kā arī darba tirgus pieprasījumu un nodarbinātības tendences tuvākā un tālākā nākotnē. Karjeras atbalsts nodrošina skolēniem palīdzību patstāvīgi pieņemt karjeras izvēles lēmumu un būt gatavam dažādās dzīves situācijās savu iepriekšējo lēmumu mainīt un izvēlēties citas iespējas.

Vispārīzglītojošajās skolās karjeras atbalsta īstenošanā ir vērojamas atšķirības dažādās Latvijas skolās.

Pieredze liecina, ka karjeras atbalsta pakalpojumu pieejamība skolēniem ir nepietiekama, tā netiek veikta sistemātiski un mērķtiecīgi, tā ir atšķirīga pilsētu un lauku reģionu skolās, kā arī to ietekmē skolēnu skaits izglītības iestādēs un dažādu karjeras speciālistu pieejamība.

Pētījuma mērķis ir pētīt karjeras atbalsta daudzveidību dažādās vispārējās vidējās izglītības iestādēs, apzinoties pašreizējo situāciju pirms Eiropas Sociālā un Kohēzijas fonda darbības programmas “*Izaugsme un nodarbinātība*” projekta “*Karjeras atbalstam izglītojamiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs*” īstenošanas izglītības vidē.

Pētījuma metodes: datu ieguvei pētījumā tika izmantota aptaujas (anketēšanas) metode, kā arī personīgās pieredzes refleksija, savukārt datu apstrādē tika izmantota matemātiskā metode aprakstošās statistikas ieguvei. Iegūtie rezultāti ir analizēti un izvērtēti.

Metodoloģija *Methodology*

Tika veikts empīriskais pētījums vairākās Latvijas skolās, kas īsteno vispārējās vidējās izglītības programmu apguvi, apzinot līdzšinējo pieredzi karjeras atbalsta pakalpojumu sniegšanā skolēniem.

Empīriskais pētījums balstījās uz teorētisko pētījumu rezultātiem, kas veikti šādos tematiskajos virzienos:

- **karjeras atbalsts skolā** (Athanasou & Van Esbroeck, 2008; Greenhaus & Callanan, 2006; Debono et al., 2007; Epstein, 1992; Hansen, 2006; Luobikiene, 2015; Miķelsone, 2008; Niles & Harris-Bowlsbe, 2002; Pāvulēns, 2016; Pranča, 2014; Sears, 1982; Sultana, 2004; Whiston & Keller, 2004; Zelloth, 2009; Вязгина, 2017; Дереча, 2005; Газман, 1996; Гончарова, 1987; Димухаметов, 2006; Кузнецов, 2015; Лесовик, 2006; Муратова, 2008; Тоньшева, 2011);
- **karjeras vadība un karjeras pašvadība** (Akkermans et al., 2013; Alhaddad, 2014; Holland, 1997; Hooley et al., 2013; Jaunzeme, 2011; King, 2001; King, 2004; Kossek et al., 1998; Kuijpers, Meijers, & Gundy, 2011; Lengelle et al., 2014; Mackay et al., 2015; Martin et al., 2003; Paradnike, Endruilaitiene, & Bandzeviciene, 2016; Peters,

2002; Pudule, 2013; Raabe, Frese, & Beehr, 2006; Sturges et al., 2005; Watts, 2011);

- **profesionālā pašnoteikšanās** (Thoma, Rogan, & Baker, 2001; Воронина, 2013; Климов, 2010; Мазур, 2006; Предигер, 2013; Пушкина, 2012).

Pētījuma jautājums bija: kāds ir karjeras atbalsta pakalpojumu piedāvājums un kas ir to sniedzēji.

Pētījums notika 2016. - 2017. gadā. Ar Valsts Izglītības satura centra starpniecību elektroniski tika veikta aptauja, izsūtot uzaicinājumu visu pašvaldību atbildīgajiem speciālistiem ar aicinājumu nosūtīt aptaujas anketu visām skolām, kurās īsteno vispārējo vidējo izglītību, tajā skaitā, vakara, neklātienes un tālmācības skolām.

Aptaujai atsaucās un iztvēruma kopu veido 29 vispārējās vidējās izglītības iestādes no dažādiem Latvijas reģioniem: Vidzeme (13 skolas), Zemgale (7 skolas), Kurzeme (6 skolas), Latgale (3 skolas), kurās 2016./2017.m.g. skolēnu skaits 10.-12. klasēs ir attiecīgi: līdz 100 skolēniem (11 skolas), 101 – 200 skolēni (9 skolas), vairāk par 200 skolēniem (1 skola). Pētījuma iesaistītās 8 skolas skolēnu skaitu nebija norādījušas.

Pētījuma rezultāti **Results of Research**

Pētījumā tiek noskaidrots, kādas ir *karjeras atbalsta* (turpmāk tekstā - KA) aktivitātes skolās un kas šo darbu veic.

No pētījumā iesaistītajām 29 skolām 18 skolās jau pirms Eiropas Sociālā fonda projekta “*Karjeras atbalstam izglītojamiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs*” īstenošanas strādā karjeras speciālists: 1) 14 skolās pedagogs karjeras konsultants (turpmāk tekstā – PKK); 5 skolās karjeras konsultants (turpmāk tekstā – KK), pie kam, vienā no šīm 18 skolām ir abi šie speciālisti (skat. 1.tab.).

Skolās, kurās ir karjeras speciālisti, KA aktivitātes tiek piedāvātas daudzveidīgākas nekā tajās skolās, kurās nav karjeras speciālista, un tiek iesaistīts vairāk dažādu citu speciālistu: gan skolā strādājošie, gan piesaistītie ārpuskolas KA pakalpojumu sniedzēji (skat. 1. tab.).

Nereti praksē vērojams, ka tad, ja skolā nav atbilstošo speciālistu, vai tad, ja skola vēlas paplašināt karjeras pasākumu piedāvājumu, tiek aicināti speciālisti ārpus skolas. Arī pētījuma rezultāti (skat. 2. tab.) liecina, ka skolas karjeras informēšanas, karjeras konsultēšanas un karjeras izglītības īstenošanai uzaicina gan dažādu skolu un dažādu profesiju pārstāvjus, uzņēmējus, gan speciālistus no dažādām iestādēm, organizācijām, biedrībām (tai skaitā skolas absolventus, skolēnu vecākus).

1.tab. Karjeras atbalsta īstenošana skolās (ar skolas speciālistiem)
Table 1 *Implementation of career guidance in schools (with school specialists)*

KA ¹ īstenoņāji skolās CG ² implementers in schools	Informēšana <i>Information</i>		Konsultēšana <i>Counselling</i>		Karjeras izglītība <i>Career Education</i>	
	Ir KS ³ n=18	Nav KS n=11	Ir KS n=18	Nav KS n=11	Ir KS n=18	Nav KS n=11
	Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)		Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)		Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)	
Karjeras speciālisti	17(0,59)	0	16(0,55)	0	18(0,62)	0
Klašu audzinātāji	17(0,59)	11(0,38)	12(0,41)	7 (0,24)	12(0,41)	9 (0,31)
Mācību priekšmetu skolotāji	14 (0,48)	2 (0,07)	4 (0,14)	0	7 (0,24)	3 (0,10)
Skolas administrācija	5 (0,17)	5 (0,17)	4 (0,14)	8 (0,28)	16 (0,55)	8 (0,28)
Metodiskā darba speciālisti	2 (0,07)	0	0	0	3 (0,10)	0
Atbalsta personāls	3 (0,10)	3 (0,10)	4 (0,14)	3 (0,10)	1 (0,03)	1 (0,03)
Bibliotekārs	2 (0,07)	0	0	0	2 (0,07)	0
Interēšu izglītības pedagogi	0	0	0	0	2 (0,07)	0

Gan skolās, kurās ir karjeras speciālisti (PKK un KK), gan skolās, kurās nav šo speciālistu, informēšanu par karjeras jautājumiem galvenokārt veic klašu audzinātāji (28 skolās). Skolās, kurās ir karjeras speciālisti, par karjeras jautājumiem skolēnus informē šie speciālisti, savā starpā sadalot tēmas, par ko skolēnus informē viņi, par ko – klašu audzinātāji vai mācību priekšmetu skolotāji, īpaši sociālo zinību un ekonomikas skolotāji, (14 skolās), vai direktora vietnieki (5 skolās).

Karjeras atbalsta dažādās aktivitātēs, kas attiecas uz informēšanas funkcijām, tiek mērķtiecīgi iesaistīti tādi speciālisti kā psihologs, bibliotekārs, klašu audzinātāju metodiskās komisijas vadītājs, metodiskās padomes vadītājs vai karjeras koordinators. Tāpat arī informēšanas darbā tiek izmantoti ārpuskolas resursi. Tāpēc šajās skolās skolēni tiek informēti gan par nepieciešamajām zināšanām, prasmēm, interesēm un vajadzībām, gan par profesijām, izglītības

¹KA – karjeras atbalsts

²CG - Career Guidance

³KS – karjeras speciālisti (pedagogs karjeras konsultants un/vai karjeras konsultants)

iespējām un izglītības iestāžu piedāvājumu, gan arī par darba tirgus tendencēm, darba un prakses iespējām u.tml.

2.tab. Karjeras atbalsta īstenošana skolās (ar ārpuskolā speciālistiem)
Table 2 *Implementation of career guidance in schools (with outsourced specialists)*

KA īstenoņāji skolās <i>CG implementers in schools</i>	Informēšana <i>Information</i>		Konsultēšana <i>Counselling</i>		Karjeras izglītība <i>Career Education</i>	
	Ir KS n=18	Nav KS n=11	Ir KS n=18	Nav KS n=11	Ir KS n=18	Nav KS n=11
	Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)		Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)		Kopā: 29 (īpatsv. koef. = 1.00)	
Dažādu izglītības iestāžu pārstāvji	5 (0,17)	1 (0,03)	0	0	0	0
NVA speciālisti	4 (0,14)	1 (0,03)	6 (0,21)	2 (0,07)	0	0
Dažādu profesiju pārstāvji, uzņēmēji	4 (0,14)	0	0	0	0	0
Lektori	2	0	2	0	2 (0,07)	1 (0,03)
Vecāki	2	0	0	0	2 (0,07)	0
Absolventi	2	0	0	0	1 (0,03)	0
Uzaicinātie speciālisti	0	0	1 (0,03)	0	1 (0,03)	0
Prakse.lv speciālisti	1 (0,03)	0	0	0	1 (0,03)	0
Jauniešu interešu centrs, NVO	0	0	0	0	2 (0,07)	0
Swedbank speciālisti	0	0	0	0	1 (0,03)	0
IP speciālisti	0	0	0	0	0	0
Pašvaldības speciālisti	0	0	0	0	0	1 (0,03)
Skolēni paši izglītojas	0	0	0	0	1 (0,03)	0
Netiek veikta	0	0	0	1 (0,03)	0	0

Savukārt skolās, kurās nav karjeras speciālistu, par šiem jautājumiem skolēni tik plaši netiek informēti. Piemēram, ir skolas, kurās informēšanas funkcijas karjeras jautājumos savu kompetenču ietvaros veic klases audzinātājs (2 skolās) sadarbībā ar ekonomikas vai citu mācību priekšmetu skolotājiem, sociālo pedagogu, skolas psihologu un skolas administrācijas pārstāvi (5 skolās), tikai 2 skolās tiek piesaistīti speciālisti no Nodarbinātības Valsts aģentūras (turpmāk tekstā - NVA) vai profesionālo un augstāko izglītības iestāžu pārstāvji.

Karjeras konsultēšana skolās tiek īstenota divējādi: grupu un individuālās konsultācijas. Praksē karjeras konsultēšana par karjeras plānošanu, profesionālās

piemērotības noteikšanu, darba meklēšanas un darbā noturēšanas prasmju apguvi, par alternatīvām un lēmuma pieņemšanu pilnā apjomā tiek veikta tikai skolās, kurās ir karjeras konsultanti, mazāk skolās, kurās ir pedagogi karjeras konsultanti. Tikai dažās jomās grupu konsultēšana notiek skolās, kurās nav karjeras speciālistu. Taču pētījums parāda, to ka, lai arī skolās ir karjeras speciālisti, kuri konsultē skolēnus grupās vai individuāli (15 skolās), tomēr šo darbu paralēli veic arī klašu audzinātāji (12 skolās), kā arī NVA karjeras speciālisti (6 skolās) un skolas administrācijas pārstāvji (4 skolās). Skolās, kurās nav karjeras speciālistu, konsultēšana nenotiek vispār (1 skolā) vai notiek tikai dažās jomās, piemēram, par karjeras plānošanu (10 skolās), par profesionālās piemērotības noteikšanu (7 skolās), par darba meklēšanas un darbā noturēšanās prasmju apguvi (2 skolās), par alternatīvām un lēmumu pieņemšanu (2 skolās), ko īsteno klašu audzinātāji (7 skolās), direktora vietnieks (4 skolās), skolas atbalsta personāls (3 skolās) vai NVA speciālisti (2 skolās).

Karjeras izglītību īsteno visās skolās, atšķiras tikai piedāvāto pakalpojumu daudzveidība, oriģinalitāte un piemērotība skolēnu interesēm un vajadzībām. Visās skolās, kurās ir karjeras speciālisti, viņi veic šo darbu (18 skolās) sadarbībā ar skolas administrāciju (16 skolās), ar klašu audzinātājiem (12 skolās), ar mācību priekšmetu, īpaši ekonomikas, skolotājiem (7 skolās), kā arī ar skolas bibliotekāru, interešu izglītības pedagogiem, atbalsta personālu, klašu audzinātāju metodiskās komisijas vadītāju un metodiskās padomes vadītāju, kā arī daudz tiek piesaistīti dažādi speciālisti: lektori, pārstāvji no bankas Swedbank, no SIA Prakse.lv, no nevalstiskajām organizācijām (turpmāk – NVO), no jauniešu interešu centra, tai skaitā absolventi un vecāki. Karjeras izglītības jomā tiek norādīts uz skolēnu pašizglītības aktivitātēm, piedaloties Ēnu dienās, atvērto durvju dienās, veicot vasaras darbu vai brīvprātīgo darbu, praktizējoties uzņēmumos. Skolās, kurās nav karjeras speciālistu, skolēniem tiek piedāvāts mazāk aktivitāšu, un tās ir ar mazāku dažādību. Šajās skolās pārsvarā karjeras izglītība tiek īstenota, organizējot dažādas tikšanās ar skolu, profesiju, uzņēmumu pārstāvjiem (10 skolās), mācību ekskursijas (6 skolās) un piedaloties ēnu dienās (5 skolās), kā arī karjeras nedēļās (3 skolās), izstādē “Skola” (3 skolās), mācību uzņēmumos (2 skolās), semināros (2 skolās), karjeras nodarbībās (2 skolās), lekcijās (1 skolā), informatīvajā pēcpusdienā (1 skolā), karjeras dienās (1 skolā), uzņēmēju nedēļā (1 skolā), projektu nedēļās (1 skolā), informatīvajā stendā (1 skolā), nometnēs (1 skolā), ko organizē klašu audzinātāji (9 skolās), skolas administrācija (8 skolās), arī mācību priekšmetu skolotāji (3 skolās), psihologi, lektori, pašvaldības speciālisti.

No pētījumā iesaistītām skolām 24 skolās karjeras atbalsta pasākumu nodrošināšanā tiek izmantoti gan iekšējie, gan ārējie resursi, bet 5 skolās tikai skolas darbinieki. Kā biežāk minētie skolas iekšējo resursu speciālisti tiek minēti: klašu audzinātāji (27 skolās), mācību priekšmetu skolotāji (25 skolās), direktora

vietnieks audzināšanas darbā (23 skolās) un bibliotekārs (23 skolās), salīdzinoši mazāk tiek minēts pedagogs karjeras konsultants (14 skolās) un karjeras konsultants (5 skolās), tas ir, kopumā karjeras speciālistu pakalpojumi pieejami 18 skolās, jo 1 skolā ir abi šie speciālisti. Tāpat tiek minēti arī dažādu jomu direktora vietnieki, psihologs, sociālais pedagogs, skolēnu vecāki.

Savukārt kā biežākie ārējie resursi minēti: izglītības pārvalžu dažādu jomu speciālisti un metodisko apvienību vadītāji (25 skolās), dažādu izglītības iestāžu pārstāvji (22 skolās), norādīts, ka iepriekšējos gados bijusi labāka sadarbība, bet šobrīd mazāka ar NVA speciālistiem (11 skolās), dažādu NVO pārstāvjiem (9 skolās). Kā sadarbības partneri minēti arī vecāki, studenti – skolas absolventi, uzņēmēji un uzņēmumu, dažādu profesiju pārstāvji, pašvaldība un tās institūcijas, politisko partiju pārstāvji.

Kaut arī skolās ir karjeras speciālisti, joprojām visvairāk karjeras atbalsta īstenošanā iesaistīti klašu audzinātāji, bet pozitīvi ir tas, ka izveidojusies sadarbība starp dažādiem skolas speciālistiem (mācību priekšmetu skolotājiem, administrāciju, atbalsta personālu), ko, iespējams, veicinājusi karjeras speciālistu darbība skolā, veidojot karjeras atbalsta īstenošanas komandas, katram no speciālistiem deleģējot atšķirīgus pienākumus, atbildību, uzdevumus un darbības funkcijas. Pētījumā secināts, ka skolās, kurās nav karjeras speciālistu, vairāk šajā jomā jāstrādā klašu audzinātājiem un skolas administrācijai.

Skolās, kurās strādā karjeras speciālisti, ir aptvertas dažādas karjeras atbalsta pakalpojumu jomas un veidi, plašāki pakalpojumi piedāvājumi, vērojama šo speciālistu un klašu audzinātāju, mācību priekšmetu skolotāju, atbalsta personāla sadarbība, kā arī tiek veidota sociālā sadarbība ar vietējās kopienas pārstāvjiem un citiem sadarbības partneriem. Šāda karjeras atbalsta īstenošana var nodrošināt skolēniem mūsdienīgu un mainīgajai sociāli ekonomiskajai situācijai atbilstošu pieeju, lai sekmētu viņu karjeras izvēli un profesionālo pašnoteikšanos.

Secinājumi **Conclusions**

Karjeras atbalsts skolēniem tiek īstenots, ietverot trīs galvenās jomas: informēšana, karjeras konsultēšana un karjeras izglītība. No pētījumā ietvertajām 29 skolām: 18 skolās karjeras atbalstu koordinē un arī pats veic pedagogs karjeras konsultants un/vai karjeras konsultants, savukārt 11 skolās karjeras speciālistu nav. Karjeras atbalsta aktivitātes šajās izglītības iestādēs tiek piedāvātas daudzveidīgākas un tiek iesaistīti vairāk dažādu speciālistu: gan skolā strādājošie, gan piesaistīti ārpusskolas karjeras atbalsta pakalpojumu sniedzēji.

Gan skolās, kurās ir karjeras speciālisti, gan skolās, kurās to nav, informēšanu par karjeras jautājumiem galvenokārt veic klašu audzinātāji. Skolās, kurās ir karjeras speciālisti, tiek sadalītas tēmas, par ko skolēnus informē viņi, par

ko – klašu audzinātāji vai mācību priekšmetu skolotāji, īpaši sociālo zinību un ekonomikas skolotāji, vai direktora vietnieki.

Praksē karjeras konsultēšana par karjeras plānošanu, profesionālās piemērotības noteikšanu, darba meklēšanas un darbā noturēšanas prasmju apguvi, par alternatīvām un lēmuma pieņemšanu pilnā apjomā tiek veikta tikai skolās, kurās ir karjeras speciālisti, tikai par dažām tēmām grupu konsultēšana notiek arī skolās, kurās šo speciālistu nav, izmantojot ārpuskolā resursus.

Karjeras izglītību īsteno visās skolās, atšķiras tikai piedāvāto pakalpojumu daudzveidība, oriģinalitāte un piemērotība skolēnu interesēm un vajadzībām. Skolās, kurās ir karjeras speciālisti, karjeras izglītību īsteno karjeras speciālisti sadarbībā ar citiem skolas un ārpuskolā speciālistiem, bet skolās, kurās nav karjeras speciālistu, to pārsvarā īsteno klašu audzinātāji un skolas administrācija.

Visvairāk karjeras atbalsta īstenošanā iesaistīti klašu audzinātāji, bet pozitīvi ir tas, ka izveidojusies plašāka sadarbība starp dažādiem skolas speciālistiem (mācību priekšmetu skolotājiem, administrāciju, atbalsta personālu), ko, iespējams, veicinājusi karjeras speciālistu darbība skolā, veidojot karjeras atbalsta īstenošanas komandas, katram no speciālistiem deleģējot atšķirīgus pienākumus, atbildību, uzdevumus un darbības funkcijas.

Summary

An empirical study has been made in a number of Latvian schools implementing the educational activities for acquisition of general secondary education programmes to find out the experience of the preceding years in rendering the career guidance to students in schools.

The study has been made based on the theoretical research results. The study has been conducted in the following theoretical categories: 1) career guidance in schools; 2) career management and self-management; 3) professional self-determination.

The aim of the research was to examine the diversity of career guidance in various general secondary education institutions, including to define what kind of career guidance is available and who are the providers of such guidance.

The research was carried out in 2016-2017. An electronic poll has been made in cooperation with the National Centre for Education. The questionnaire form has been sent to all the responsible specialists of local government, inviting them to send it to all the schools implementing general secondary education, including the evening, part-time and distance learning schools. 29 general secondary education schools from various regions of Latvia participated in the questionnaire: Vidzeme (13 schools), Zemgale (7 schools), Kurzeme (6 schools), Latgale (3 schools).

The results of the research led to important conclusions.

The career guidance for students is implemented in the three main forms: informing, career counselling and career education, performed by a teacher–career counsellor and by a career counsellor (in 18 of 29 schools). These educational institutions offer a wider range of career guidance activities and involve more various specialists – both working in these schools and outsourced career guidance specialists.

In the schools having their own career specialists and in the schools which have no such specialists, the students acquire the information on career matters from their classroom teacher. In schools having their own career specialists, there are certain topics which are covered by the career specialists and the information provided by the classroom teachers, subject teachers, especially by the teachers of social studies and economics, or by deputy directors.

In practice, the full scale of career counselling including career planning, determination of professional suitability, acquisition of job searching and job holding skills, alternatives and decision making is ensured in those schools only which have their own career specialists, but in the schools having no such specialists, career consultations are only available on limited topics by virtue of outsourced specialists.

Career education is implemented in all schools with the only difference in the variety, originality and suitability of the offered services to the interests and needs of the students. In schools having their own career specialists, the career education is implemented by such career specialists in cooperation with other school and outsourced specialists, while in the schools having no career specialists it is mainly implemented by classroom teachers and school administration.

Classroom teachers are involved in the implementation of career guidance the most, but the positive aspect is that cooperation among various school specialists (subject teachers, school administration, support personnel) has expanded, which might have happened thanks to the activity of career specialists in schools by forming the career guidance teams, where certain duties, responsibilities and functions are delegated to each of the specialists.

Literatūra References

- Akkermans, J., Brenninkmeijer, V., Huibers, M., & Blonk, R. B. (2013). Competencies for the Contemporary Career: Development and Preliminary Validation of the Career Competencies Questionnaire. *Journal of Career Development, 40* (3), 245–267.
- Alhaddad, M. (2014). *Career Self-Management in Ascription Culture*. Doctoral Thesis of Philosophy. London: Brunel University.
- Athanasou, J., & Van Esbroeck, R. (Eds.) (2008). *International Handbook of Career Guidance*. Springer Science - Business Media B.V.
- Debono, M., Cammilleri, S., Galea, J., & Gravina, D. (2007). *Career Guidance Policy for Schools*. Malta: Ministry of Education, Youth and Employment.
- Epstein, J. (1992). School and family partnerships. In M. Alkin, (Ed.), *Encyclopedia of educational research* (pp. 1139–1151). New York: MacMillan.
- Greenhaus, J., & Callanan, G. (Eds.). (2006). *Encyclopedia of Career Development*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hansen, E. (2006). *A Resource Handbook for Low- and Middle-Income Countries*. Geneva: International Labour Office.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Hooley, T., Watts, A. G., Sultana, R. & Neary, S. (2013). The 'Blueprint' framework for career management skills: a critical exploration. *British Journal of Guidance and Counselling, 41* (2), 117–131.
- Jaunzeme, I. (2011). *Karjeras vadības un atbalsta sistēmas pilnveidošanas problēmas augstākajā izglītībā Latvijā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

- King, Z. (2001). Career Self-Management: a Framework for Guidance of Employed Adults. *British Journal of Guidance and Counselling*, 29 (1), 65–78.
- King, Z. (2004). Career Self-Management: Its Nature, Causes and Consequences. *Journal of Vocational Behaviour*, 65, 112–133.
- Kossek, E. E., Roberts, K., Fisher, S., & Demarr, B. (1998). Career self-management: A quasi-experimental assessment of the effects of a training intervention. *Personnel Psychology*, 51, 935–961.
- Kuijpers, M., Meijers, F., & Gundy, C. (2011). The relationship between learning environment and career competencies of students in vocational education. *Journal of Vocational Behavior*, 78, 21–30.
- Lengelle, R., Meijers, F., Poell, R., & Post, M. (2014). Career Writing: Creative, Expressive and Reflective Approaches to Narrative Identify Formation in Students in Higher Education. *Journal of Vocational Behaviour*, 85, 75–84.
- Luobikiene, I. (2015). Career Guidance in Lithuania: Tradition or Fear of Change? *Proceedings of the 8th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality*, 309–315.
- Mackay, S., Morris, M., Hooley, T., & Neary, S. (2015). *Maximising the Impact of Careers Services on Career Management Skills A Review of the Literature*. Derby: University of Derby, SQW, Skills Funding Agency.
- Martin, J. E., Mithaug, D. E., Cox, P., Peterson, Y., Van Dycke, J. L., & Cash, M. E. (2003). Increasing self-determination: teaching students to plan, work, evaluate, and adjust. *Exceptional Children*, 69, 431–447. Retrieved from http://www.gaspdg.org/sites/www.gaspdg.org/files/self-determination_contracts_2_1.pdf
- Miķelsone, I. (2008). Karjeras attīstība cilvēka dzīves ciklos. No: *Karjeras attīstības atbalsts: izglītība, konsultēšana, pakalpojumi* (9. – 40. lpp.). Rīga: VIAA.
- Niles, S. G., & Harris-Bowlsbey, J. (2002). *Career Development Interventions in the 21st Century*. New Jersey: Merrill Prentice-Hall.
- Paradnike, K., Endruilaitiene, A., & Bandzeviciene, R. (2016). Career self-management resources in contemporary career frameworks: a literature review. *Management of Organizations: Systematic Research*, 76, 91–106.
- Pavulens, J. (2016). Scientific and Everyday Understanding of the Notion of Career. *The Proceedings of the 9th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality*, 211–308.
- Pranča, V. (2014) Vidusskolēnu karjeras izvēli ietekmējošie faktori. *Studentu un maģistrantu zinātniskās konferences raksti. Pedagoģijas zinātņu sekcija*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Tehniskā fakultāte, 4.–7.
- Peters, T. (2002). *Selbst menagement*. Berlin: Econ – Verlag.
- Pudule, G. (2013). *Karjeras izglītības vadības pilnveide vispārīzglītošajās skolās Latvijā: promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Raabe, B., Frese, M., & Beehr, T. A. (2006). Action Regulation Theory and Career Self - Management. *Journal of Vocational Behavior*, 70, 297–311.
- Sears, S. (1982). A definition of career guidance terms: a national vocational guidance association perspective. *Vocational Guidance Quarterly*, 31 (2), 137–143.
- Sturges, J., Conway, N., Guest, D., & Liefoghe, A. (2005). Managing the career deal: The psychological contract as a framework for understanding career management, organizational commitment and work behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 26 (7), 821–838.

- Sultana, R. (2004). *Guidance policies in the knowledge society – trends, challenges and responses across Europe*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.
- Thoma, C. A., Rogan, P., & Baker, S. (2001). Self-determination in transition planning: Voices unheard. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 34 (1), 16–29.
- Watts, A. G. (2011). *The Proposed Model for Career Guidance in England: Some Lessons from Internatitonal Examples*. Retrieved from www.agcas.org.uk/assets/download?file=5572&parent=2029
- Whiston, S. C., & Keller, B. K. (2004). The influences of the family of origin on career development: A review and analysis. *The Counseling Psychologist*, 32, 493–568.
- Zelloth, H. (2009). Demand for career guidance in low- and middle-income countries: an indicator for the growing need of more effective transition support services. In: F. Rauner, E. Smith, U. Hauschildt, H. Zelloth (Eds.), *Innovative Apprenticeships: Promoting Successful School-To-Work Trasitions* (pp. 103-107). LIT Verlag Münster.
- Воронина, Е. В. (2013). Педагогическая поддержка формирования готовности к профессиональному самоопределению школьников. *Концепт (04)*. Retrieved from <https://e-koncept.ru/2013/13081.htm> [
- Вязгина, В. И. (2017). *Профессиональная проба – путь к осознанному выбору профессии*. Retrieved from <http://www.academy.edu.by/files/seminar,%20konf/Viazgina%20pedcht.pdf>
- Газман, О. С. (1996). Потери и обретения в воспитании после 10 лет перестройки. В: Материалы Всероссийской конференции *Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании* (с. 4–25). Москва: УВЦ Инноватор.
- Гончарова, О. Л. (1987). Педагогическая поддержка профессионального самоопределения обучающихся в условиях преемственности начального и среднего профессионального образования. *Вестник*, 4. Retrieved from <http://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/1987>
- Дереча, И. И. (2005). *Педагогическая поддержка нравственного выбора старшеклассников в образова- тельном процессе*: автореф. канд. пед. наук. Омск: Омский государственный педагогический университет. Retrieved from <http://www.tnnlib.ru/jirbis/files/upload/abstract/13.00.01/1348.pdf>
- Димухаметов, Р. С. (2006). *Фасилитация в системе повышения квалификации педагогов*. Дис. д-ра пед. наук. Магнитогорск. Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/fasilitatsiya-v-sisteme-povysheniya-kvalifikatsii-pedagogov>
- Климов, Е. А. (2010). *Психология профессионального самоопределения*. 4-е издание. Москва: Академия. Retrieved from http://www.academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_21192.pdf
- Кузнецов, Д. В. (2015). Психолого-педагогическая фасилитация старшеклассников. *Образование и наука*, 9 (128), 167–175. Retrieved from <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/24491/1/iurp-2014-126-19.pdf>
- Лесовик, И. В. (2006). Педагогическая поддержка старшеклассников в профессиональном самоопределении. *Ростовский электронный журнал*, 18 (140). Retrieved from <http://www.relga.ru/Environ/WebOb-jects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1168&level1=main&level2=articles>
- Мазур, М. И. (2006). *Образовательная среда школы как средство реализации интеллектуального потенциала учащихся*. Дис. канд. пед. наук. Новосибирск. Retrieved from <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/203888.html>

Korna-Opincāne & Katane, 2018. Skolēnu karjeras atbalsta īstenošana Latvijas vispārējās vidējās izglītības iestādēs

Муратова, А. А. (2008). Психолого-педагогическая поддержка профессионального самоопределения учащихся в предпрофильной подготовке. *Интернет-журнал “Эйдос”*. Retrieved from <http://eidos.ru/journal/2008/0402-2.htm>

Предигер, М. Л. (2013). Педагогическое содействие формированию мотивации профессионального саморазвития у студентов вуза. *Фундаментальные исследования*, 11 (3), 574-577. Retrieved from <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33167>

Пушкина, О. В. (2012). *Образовательная среда школы как основополагающее условие фасилитации профессионального самоопределения учащихся*: диссертация кандидата педагогических наук. Томск: Томский государственный педагогический университет. Retrieved from <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/obrazovatelnaja-sreda-shkoly-kak-osnovopolagajuwee-uslovie-fasilitacii.html>

Тонышева, Н. В. (2011). Психолого-педагогическое сопровождение предпрофильного и профильного обучения учащихся лицея. В коллективной монографии: *Психологическая адаптация и психологическое здоровье человека в осложненных условиях жизненной среды*, Глава 8. Москва: Российская Академия Естествознания. Retrieved from <https://www.monographies.ru/ru/book/section?id=4569>